

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.7.3>

УДК 351.75.14

V. M. Kupriichuk,

*д. держ. упр., професор, професор кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7229-1749>

A. A. Klochko,

*д. філос. публічного управління та адміністрування, доцент кафедри права
та публічного управління, Житомирський державний університет*

імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1691-2333>

**МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ В
ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ У ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1917-1920 РР.: ПОВЧАЛЬНИЙ ДОСВІД
ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

V. Kupriichuk,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Professor of Law and Public
administration Department Zhytomyr Ivan Franko State University*

A. Klochko,

*Doctor of Philosophy in Public Management and Administration,
Associate Professor of the Department of Law and Public administration of
Zhytomyr Ivan Franko State University*

**METHODOLOGY OF THE ANALYSIS OF THE HUMANITARIAN
COMPONENT IN THE ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN
GOVERNMENTS DURING THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE
OF 1917-1920: AN INSTRUCTIONAL EXPERIENCE FOR UKRAINE IN
THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL LAW**

У статті досліджується методологія аналізу гуманітарної складової в діяльності українських урядів у добу національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр. з метою повчального досвіду для України в умовах воєнного стану. На основі проведеного дослідження встановлено, що характерною ознакою ХХ – початку ХХІ ст. є проникнення філософських ідей гуманізму та гуманітарної політики у різноманітні галузі людської діяльності. Насамперед можна констатувати, що ціла низка гуманітарних наук все більшою мірою використовують напрацювання загальної методології для висвітлення значення духовного світу людини у різноманітних соціально-управлінських сферах. Виділення такої категорії як “методологія державного управління”, то тут уточнення та доповнення авторів стосується підсистеми методології практичної діяльності, тобто способів організації та здійснення практичного державного управління; наша позиція полягає в тому, що при дослідженні методології аналізу гуманітарної складової в діяльності українських урядів у добу національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр., державного управління гуманітарним розвитком українського суспільства в ті роки слід більшою мірою, ніж це іноді робиться у фаховій літературі, враховувати деформовану (неповну) соціальну структуру української нації, недостатній рівень її культурного й освітнього розвитку, а відтак недостатній рівень національної самосвідомості та ідентичності переважної більшості українців. Зазначено, що гуманітарна методологія і теорія почали зароджуватися ще в стародавні часи, окремі людинознавчі ідеї властиві більшості відомих мислителів усіх часів.

The article examines the methodology of analyzing the humanitarian component in the activities of Ukrainian governments during the national liberation struggle of 1917-1920 with the aim of instructive experience for Ukraine under martial law. Based on the conducted research, it was established that a characteristic feature of the 20th - early 21st centuries. there is a penetration of the philosophical ideas of humanism and humanitarian policy into various fields of human activity. First of all, it can be stated that a number of humanitarian sciences

increasingly use the development of general methodology to highlight the importance of the spiritual world of a person in various social spheres. Highlighting such a category as "methodology of public administration", here the clarification and addition of the authors concerns the subsystem of the methodology of practical activity, i.e. methods of organization and implementation of practical public administration; our position is that when studying the methodology of the analysis of the humanitarian component in the activities of Ukrainian governments during the national liberation struggle of 1917-1920, state management of the humanitarian development of Ukrainian society in those years should be followed to a greater extent than is sometimes done in professional literature, take into account the deformed (incomplete) social structure of the Ukrainian nation, the insufficient level of its cultural and educational development, and therefore the insufficient level of national self-awareness and identity of the vast majority of Ukrainians. It is noted that humanitarian methodology and theory began to emerge in ancient times, certain humanistic ideas are characteristic of most famous thinkers of all times. However, for a long time they had a sporadic character and were a supplement to other areas of research. The subordinate importance of humanitarian problems was preserved throughout the ages, and even with the significant humanistic potential of the Renaissance, man was interpreted as an inseparable part of a single whole, externally determined and subject to the leveling influence of society. Her relation to the state was defined as the role of a subject in relation to the sovereign.

Ключові слова: *методологія, гуманітарна складова, гуманітарний розвиток, український уряд, національно-визвольна боротьба 1917-1920 рр., воєнний стан.*

Keywords: methodology, humanitarian component, humanitarian development, Ukrainian government, national liberation struggle 1917-1920, martial law.

Постановка проблеми. Розглядаючи методологію аналізу гуманітарної складової в діяльності українських урядів у добу національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр., слід зазначити, що на відміну від західноєвропейської філософії (яка виразно тяжіла до раціоналізму), українська середньовічна думка ще з часів княжої доби орієнтувалася переважно на духовність. Вона відводила поважне місце людському розуму, який, проте, як і західна середньовічна філософія, підпорядковувала вірі давньоукраїнських мислителів, як і мислителів визвольної доби 1917-1920 рр., цікавили, зокрема, такі проблеми, як межі компетенції людського розуму та його роль в упорядкуванні світу людського життя.

Слід наголосити, що українські мислителі дуже часто ототожнювали розум із мудрістю [1], яку розуміли як софійність, як особливу досвідченість, пов'язану з умінням проникати духовним розумом у глибини буття, споглядати істину і відкривати вищі цінності праведного життя. Інколи мудрість ототожнювалася з філософією управління. Відповідно мудрець – це людина, що має великий розум, глибокі знання, наділена здатністю через ініціативне споглядання або раціональне доведення пізнавати істину. Проте в різних авторів тлумачення мудрості не однозначне. Так, Х.Євлевич у «Лабіринті», на відміну від давньоруської традиції, у якій мудрість ототожнювалась із Божественною істиною, по-ренесансному розуміє її як філософію, науку, освіту, мистецтво. Мудрість у нього переважно не має трансцендентального, містичного значення, а є цілком земною, світською мудрістю [1].

Визначенню мудрості доволі місця відводить також К.Транквіліон-Ставровецький, який розрізняє: властиву людині вроджену мудрість (вроджені здібності творити добро чи зло); мудрість, яку називає премудрістю (Божий дар, притаманний апостолам і пророкам; її він у дусі давньоруської традиції ставить вище від вродженої мудрості); «найпремудрішу премудрість» – що характеризує персону Сина Божого [2]. Безперечно, що пальму першості він віддає останній. Водночас Транквіліон-Ставровецький часом ніби забуває про

це і пише таке: «Прето я напрод покладаю похвалу о мудрості приржоной, то ест о філософії, которою царії царствують і сильнії правду пишуть і закон політицький полагають...» [3]. Загалом українські автори багато місця відводили у своїх творах прославлянню мудрості, а деякі на її честь писали навіть окремі твори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації на тему методології аналізу гуманітарної складової в діяльності українських урядів в означену епоху почали з'являтися ще за доби Української Центральної Ради, Української Держави П.Скоропадського та Директорії Української Народної Республіки (далі УНР). Тодішні політичні і культурні діячі, зокрема, В.Винниченко, О.Войнаренко, М.Грушевський, Д.Дорошенко, Л.Курбас, Р.Млиновецький, Г.Павлуцький, Ф.Шмідт та інші в своїх працях порушували методологічний аналіз гуманітарної складової в галузі управління національної освіти, науки й культури на території України. Після поразки УНР цю проблематику надзвичайно активно розробляли представники української еміграції Д.Антонович, Д.Дорошенко, Ю.Липа, Є.Маланюк, О.Ольжич та ін.

На вивченні різних складових теорії та історії державного управління, у тому числі в галузі освіти, науки і культури, концентрують свою увагу сучасні дослідники: В.Авер'янов, Ю.Ковбасюк, В.Князєв, В.Карлова, І.Курас, В.Майборода, І.Надольний, П.Надолішний, П.Петровський, І.Розпутенко та ін.

Метою статті є розкриття методології аналізу гуманітарної складової в управлінській діяльності українських урядів у добу національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр.

Виклад основного матеріалу. У період Нового часу становлення гуманітарної методології здійснювалося, передусім, у контексті загальнотеоретичної домінанти, характерній для просвітницького підходу із властивими йому акцентуваннями уваги на можливостях розуму досягнути глибинну сутність явищ природи, осмислити об'єктивні закономірності та впровадити їх у суспільне виробництво. Домінуюча впродовж кількох століть класична методологія полягає у тому, що теорія прагне виявити раціональну

структуру – сутність, загальний закон і на цій основі істинної системи знання сформувавши раціональну доцільність, надати подальшим соціально-економічним і політичним змінам повну передбачуваність. До того ж, універсальна спрямованість вимагає ствердження єдиного начала чи сутності всіх змін. Зрозуміло, що такий тоталізуючий вектор міг започатковуватись або у природі (макрокосм) і поширюватися на людину (мікрокосм), або в абсолютному дусі (Богові) і частковому його втіленні в людині [4].

Різноманіття шкіл і напрямків дослідження людини та її окремих управлінських властивостей впродовж періоду класики, з огляду методології, характеризується такими типовими рисами: орієнтація на норми та ідеали природничо-наукового знання з його принципом необхідності, лінійної детермінації; усвідомлення суспільного поступу та розвитку людини як процесу вдосконалення на основі розуму та знання; поширення механістично редукованої картини світу на соціум і людину тощо [4].

Логічним продовженням такої методології було трактування людини як суто раціональної істоти й виокремлення пізнавальної діяльності як основної. Класичним зразком такого пояснення людини було визначення її свободи як пізнаної необхідності – думка, що була сформульована Б.Спінозою (а пізніше підтримана Г.Гегелем і К.Марксом) і, фактично, вела до включення свободи у необхідний, зовнішньо детермінований процес. Сутність питання не змінюється від того, що Б.Спіноза використовує поняття «вільної необхідності» як внутрішнього примусу, яким є субстанція або Бог. Відповідно «безумовна добродетель душі полягає у пізнанні», а найвищим, що може досягнути душа, є Бог [9].

У цьому контексті важливо звернутися до ідейної спадщини І.Канта, який, *по-перше*, започаткував погляд на людину як на самодостатній і самодетермінований чинник світу, *по-друге*, достатньо вплинув на становлення сучасних постмодерних теоретичних концепцій та утвердження сучасної західної демократії. У філософській концепції І.Канта гуманітарне розуміння людини вперше отримало своє системне дослідження. До нього

окремі аспекти мали досить ґрунтовне та влучне висвітлення, але вони мали спорадичне спрямування, не розкривали специфіку людського буття та якісної, особистісно-вільної детермінації діяльності людини [8].

Й.Фіхте, розвиваючи ідею І.Канта про активність суб'єкта, ототожнює сутність людини з її творчістю, абсолютизуючи цю останню. Він руйнує бар'єр між Богом і людиною, фактично ототожнює їх. За Й.Фіхте, буття Бога є знання, а знання є світ: «Знання необхідно розколюється в самосвідомості на свідомість різноманітних індивідуумів і особистостей» [9].

Свою методологію повернення людини в центр філософської проблематики розробив Л.Фейєрбах. У «Сутності християнства», а трохи згодом в «Основах філософії майбутнього» він проголошує богом власну сутність людини і перетворює її на єдиний предмет філософії: «Власна сутність є її абсолютною сутністю, її богом» [8]. «Нова філософія робить людину... єдиним, універсальним... предметом філософії, антропологію, таким чином... універсальною наукою» [5].

Макс Штірнер, як і Л.Фейєрбах, вбачає сенс життя в одержанні насолоди від самого процесу життя: «Насолода життям – ось «мета» життя» [6]. А такий підхід неминуче обертається негацією самого життя: «Відтепер питання не в тому, як досягнути і покорити життя, а в тому, як його промарнотратити, як ним насолодитися, або не як виробити в собі істинне я, а як зжити себе» [7].

Фейєрбахівську і штірнерівську методологію тлумачення суті людини продовжили К.Маркс і Ф.Ніцше у псевдооптимістичних концепціях. Проголошений К.Марксом реальний гуманізм як ідеал суспільного устрою в морально-етичному плані не сумісний з його ж антропоцентризмом. Хоч як це не парадоксально здається на перший погляд, але суспільство, у якому людське життя проголошується абсолютно самодостатнім («все – в ім'я людини, все – для блага людини!») не може бути гуманістичним. У ньому відсутні підстави для любові до ближнього [8].

Завдяки особливостям свого історичного розвитку Україна залишилася практично осторонь тих філософсько-гуманістичних процесів, які

супроводжували становлення сучасного західного суспільства. Новий час не зумовив кардинального зламу усталеного способу життя українців, не змінив радикально систему їхніх духовних цінностей. В Україні упродовж віків зберігалися давні звичаї, традиції, вірування, моральні норми, цінності та настанови.

Цілком можна погодитися з думкою П.Петровського, що в українській інтелектуальній історії першим, хто вивів нашу національну ідею з кола модернізованого поганства на цей «фаустівський» шлях (у площину персоналістичної етики), став І.Франко [4].

Звернення до теоретико-методологічних аспектів спадщини І.Франка у контексті розгляду гуманітарної політики української держави виправдане в силу особливостей його творчості, до яких можна насамперед віднести такі: історична і логічна обґрунтованість у відстоюванні майбутнього української державності; теоретична і практична обізнаність із політичною та гуманітарною боротьбою кінця XIX – початку XX століть; послідовна європейська спрямованість мислення, ґрунтовне знання провідних світоглядних, політичних і гуманітарних концепцій того періоду – часу формування теоретичних засад політики минулого століття та сучасності; глибоке розуміння законів розвитку суспільства, прогресивність бачення процесів й утвердження реалій; послідовно патріотична громадянська позиція, що спиралась на знання життя простих людей, їхніх дум і сподівань [10].

Для доби національної революції 1917–1920 рр. особливо актуальним є той факт, що Франкове розкриття суспільної природи держави та визнання позитивного її значення для суспільного поступу, вищою метою якого є «емансипація людської одиниці», йшло в розріз із марксистським баченням ролі держави. Не виникає заперечень, що критика марксизму здійснювалася Каменярем за такими напрямками:

- *по-перше*, вказується на класово-пролетарську сутність і тоталітарний характер марксистської «народної держави» – вона «мала стати всевладною панею над життям усіх горожан»;

- *по-друге*, акцентується увага на Марксовому запереченні соціальних свобод («власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути, занідіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною») та передбачується обмеження прав громадян аж до такого стану, коли «народна держава стала би величезною народною тюрмою»;

- *по-третє*, стверджується, що соціальна нерівність не щезне у майбутній державі (у ній «була би всевладність керманічів – усе одно, чи родовитих, чи вибираних – над мільонами членів народної держави»);

- *по-четверте*, вказується на пригнічення людських рушійних сил розвитку у марксистському проєкті держави («як легко при такому порядку підтяти серед людності корінь усякого поступу й розвою» [4]).

Визнання І.Франком важливого значення побудови національної гуманітарної держави для суспільства доповнюється запереченням її надмірної ролі, коли держава розглядається як визначальна у суспільно-владних відносинах або береться як самоціль (на сьогодні – це концепція етатизму). Він чітко зрозумів, що абсолютизація влади породжує у суспільстві залежність від неї та її окремих представників, проявляється у низькому рівні усвідомлення та ствердження власної свободи громадян, формує ієрархізовану (з орієнтацією на владні посади) структуру суспільних відносин і терпимість громадян у ставленні до представників влади тощо.

Ще одним видатним українським мислителем, який стоїть біля витоків сучасної української гуманітарної думки, є Богдан Кістяківський, котрий «заглядав у саму суть соціальних феноменів, усебічно досліджував право, відносини держави й особистості». Цінність теоретико-методологічного спадку цього видатного дослідника для аналізу доби українського державотворення 1917–1920 рр. визначається насамперед його зорієнтованістю на наукове пізнання сутності суспільства і людини, послідовне проведення принципу людиноцентризму у сфері права та суспільно-владних відносин.

Аксіомою гармонійного співіснування держави й особистості для Б.Кістяківського є правовий устрій державної влади, «найважливішою інституцією» якої є «народне представництво, що виходить з народу, є співучасником влади, безпосередньо створюючи одні акти та впливаючи на інші». Аксіомою функціонування і розвитку правової гуманітарної держави є «високий рівень правосвідомості і за сильно розвиненого в ньому почуття відповідальності». Останнє розуміється як невіддільна від буття кожної людини властивість, що разом із гарантованим правом на гідне людське існування становить «основу для цілої низки правових домагань особистості». Тут послідовно проводиться думка про безумовну первинність приватних прав особи щодо їхніх публічних різновидів у будь-якому суспільстві [4].

Ці та значна кількість інших змістовних і методологічних ідей концепції Б.Кістяківського склали теоретичну основу розбудови правової гуманітарної держави, орієнтували на розуміння їх гуманітарного змісту.

Гуманітарний розвиток в Україні у 1917–1920 рр. був одним з інструментів розвитку громадянського суспільства, впровадження якого сприяло створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. Державна гуманітарна стратегія українських урядів ґрунтувалася на гуманістичних ідеалах, світоглядних орієнтирах і культурних традиціях українського народу, загальнолюдських цінностях та універсальних стандартах прав людини, окреслених в Універсалах Української Центральної Ради (далі УЦР), Конституції Української Народної Республіки, «Грамоті до всього українського народу» і «Законах про тимчасовий державний устрій України» Гетьманату П.Скоропадського, Законі «Про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР), «Декларації» Директорії УНР та ухваленому 22 січня 1919 р. Акті про Злуку УНР і ЗУНР [11].

«Гуманітарна політика українських урядів 1917–1920 рр.» визначається нами як система теоретичних підходів, поглядів і заходів, що їх дотримувались

і здійснювали тодішні лідери українського національного руху з метою створення умов для подолання негативних наслідків тривалого духовного гноблення українства царським самодержавством, його русифікаторської українофобської політики та сприяння розвитку національної культури, освіти, науки й інших гуманітарних галузей.

Концепція гуманітарного розвитку доби державотворення 1917–1920 рр. визначається нами як система наукових поглядів, що має своєю метою теоретичну реконструкцію моделі розвитку гуманітарних галузей (освіти, науки, культури тощо) в зазначений період включно з реконструкцією управлінської складової цієї моделі. Незважаючи на стрімкий розвиток протягом 1917–1920 рр. гуманітарної сфери та вагомий внесок урядів УНР, Гетьманату та ЗУНР, у її трансформацію, нерозв'язаними залишалася низка проблем: 1) вдосконалення нормативно-правової і методологічної бази, що давало б змогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування, громадським організаціям, суб'єктам господарювання та окремим громадянам максимально впливати на гуманітарні процеси і водночас повноцінно використовувати надані ними можливості в суспільному житті; 2) неврегульованість на законодавчому рівні питання надання культурних послуг, а також умов активної співпраці держави і громадянського суспільства; 3) відсутність інтегрованої системи розвитку національної гуманітарної сфери та належної управлінської взаємодії в реалізації гуманітарної політики органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 4) низька якість та недостатня кількість професійних кадрів, які забезпечували громадян освітніми та культурними послугами; 5) недостатній рівень обізнаності більшості державних службовців та представників місцевого самоврядування в українознавстві зокрема у знанні української мови тощо; 6) повільність процесів українізації в органах державної влади та місцевого самоврядування; 7) відсутність єдиних стандартів та регламентів функціонування системи документообігу в органах державної влади та гуманітарній сфері, зокрема, адаптованих до тогодення; 8)

недостатність необхідних фінансових та матеріально-технічних ресурсів і ефективного механізму їх використання [13, 14, 15].

Методологічною основою налагодження взаємодії між українськими урядами 1917–1920 рр. та органами місцевого самоврядування, громадянами і суб'єктами господарювання повинен був стати суспільно-культурний діалог, як передумова здійснення цілісної системної взаємодії всіх причетних до розвитку гуманітарної сфери суб'єктів політичного життя країни. Тільки в такому рівноправному діалозі можна домогтися максимального врахування інтересів та потреб громадян у гуманітарній сфері та ефективно реалізувати прийняті в умовах консенсусу управлінські рішення, що передбачає рівну відповідальність учасників за втілення у життя намічених кроків.

Стратегічна мета гуманітарної політики українських урядів вбачалася у визначенні засад та створенні умов для досягнення європейських стандартів якості національної освіти, науки, культури, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в єдності чітким, обґрунтованим визначенням основних положень Програми діяльності урядів 1917–1920 рр. спрямованої на відродження та повноцінне функціонування української нації [19].

Основними принципами гуманітарної політики українських урядів 1917–1920 р. були: а) прозорість і відкритість органів державної влади та органів місцевого самоврядування; б) доступність наявних культурних цінностей та гуманітарна безпека самореалізації духовних потреб; в) єдині технічні стандарти і взаємна сумісність гуманітарної політики для всіх соціальних верств регіонів та етносів; г) орієнтованість на інтереси і потреби споживачів послуг.

Реалізація політики гуманітарного розвитку українськими урядами в 1917–1920 рр. здійснювалася шляхом формування управлінської моделі, що передбачала відповідні механізми з вирішення питань у цій сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях, правове, фінансове та організаційне забезпечення, а також розвиток міжнародного співробітництва.

Формування такої політики потребувало від українських урядів (УНР, Гетьманату, ЗУНР) розробки довгострокової Національної програми гуманітарним розвитком України, яка стала б теоретико-методологічною основою формування Програми Генерального Секретаріату УНР (пізніше реорганізувався в Раду Народних Міністрів УНР), Ради Міністрів Гетьманату П.Скоропадського, Державного Секретаріату ЗУНР протягом всього періоду, передбаченого на її виконання. Однак зумовлена історично складними обставинами короткочасна діяльність цих урядів не дозволила створити таку методологічну базу, конкретних перетворень в гуманітарній сфері життєдіяльності тодішнього українського суспільства [11].

З метою реалізації державної політики з питань гуманітарного розвитку українські уряди по можливості забезпечували: а) провадження узгодженої діяльності в гуманітарній сфері всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням інститутів громадянського суспільства та представників інтелігенції; б) удосконалення принципів державного управління, структури і функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які відповідали за розвиток гуманітарної сфери; в) визначення переліку освітніх, культурних, наукових установ з подальшим переведенням їх в державну і комунальну власність; г) удосконалення методології трансформації гуманітарних процесів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування шляхом використання інформаційних ресурсів; д) створення інформаційної інфраструктури гуманітарного розвитку (мережі національно орієнтованих освітніх, наукових, просвітницьких закладів та установ, театрів, музеїв, бібліотек, архівних фондів тощо); е) підготовку кваліфікованих кадрів, які забезпечували впровадження елементів управління, освітою, наукою, культурою, вихованням патріотизму, релігійної свідомості тощо [15].

Методологія аналізу реалізації гуманітарної політики, яка впроваджувалася українськими урядами протягом 1917–1920 рр., потребує

чіткого визначення особливостей цієї політики на кожному історичному етапі українського державотворення.

На першому етапі (березень 1917- квітень 1918 рр.) Українською Центральною Радою та урядом передбачалося: окреслення політико-правових і гуманітарних позицій, визначення мети і завдання української державності; ствердження суверенітету народу і суверенітету держави, національної самоідентифікації українців; забезпечення основних прав людини в усіх складових суспільного життя передусім у гуманітарній сфері; децентралізація державного управління та фінансів у галузях освіти, науки, культури; забезпечення прозорості використання державних коштів у цій сфері; розподіл гуманітарних функцій між окремими органами державної влади; створення єдиної загальнодержавної методології переведення діловодства на українську мову; українізація судового та адміністративно-державного апарату; розроблення методологічної основи створення необхідної нормативно-правової бази гуманітарного розвитку, зокрема, щодо відродження української мови, освіти, культури, створення широкої мережі національних вищих, загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів, культурно-освітніх установ, збільшення кількості українських періодичних видань тощо; запровадження українізації середньої та вищої школи, підготовку україномовних педагогічних кадрів; створення при вищих навчальних закладах і на курсах при шкільних округах кафедр українознавства та української мови; розробка методологічної бази створення й прийняття розгорнутої програми національної системи управління освітою і виховання молоді; теоретико-методологічне обґрунтування моделі державного управління гуманітарною сферою національних меншин [11. 16, 18].

На другому етапі (квітень – грудень 1918 р.) Гетьманатом Української Держави П.Скоропадського та урядом планувалося забезпечити: створення сприятливих умов для залучення громадських організацій до управління державними справами в реалізації гуманітарної політики; впровадження в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування

типових організаційних рішень у сфері гуманітарного розвитку; трансформацію законодавчо-гуманітарного процесу в напрямку його максимальної оптимізації; послідовну конкретну державно-управлінську позицію гуманітарної розбудови; нормативно-правову, фінансово-матеріальну й організаційну бази для розвитку гуманітарної сфери; розробку концепції державного будівництва початкової, середньої та вищої освіти; створення Української Академії наук як осередку отримання наукових знань і фундаментальних досліджень; розбудову архівно-бібліотечної справи, музеїв, закладів мистецтва; створення правового підґрунтя з охорони і збереження національної історико-культурної спадщини в Україні як однієї із складових гуманітарної політики; реалізацію державницької політики у сфері кіномистецтва та театральної культури; розбудову видавничої справи та інформаційної інфраструктури гуманітарного розвитку; трансформацію гуманітарної політики національних меншин [11, 12, 17].

На третьому етапі (грудень 1918-1920 рр.) Директорія УНР та Західноукраїнська Народна Республіка та їх уряди передбачали забезпечити: формування правових засад гуманітарної політики на методологічних та ціннісних принципах гуманізму й демократизму, глибокій повазі до прав людини і національних меншин, врахуванні соціальних і гуманітарних потреб населення; українізацію адміністративно-державного апарату; реалізацію нової концепції державного управління системою освіти; удосконалення державної політики у сфері культури і мистецтва; концептуалізацію підходів до українізації галузей освіти, науки, культури; удосконалення методології регулювання мовних прав національних меншин; реалізацію права населенням на отримання інформації; реорганізацію системи державного управління дошкільного виховання дітей; здійснення фінансово-матеріальної підтримки українського книговидання; модернізацію державної політики у сфері збереження та охорони культурної спадщини, різних видів пам'яток; суттєве покращення матеріальної винагороди педагогічним працівникам, зрівняння їх у правах з державними службовцями; координацію державної

політики у сфері кіномистецтва, архівно-бібліотечної справи, театрального та музичного мистецтва, розвитку графіки і артистичного малярства, архітектури і скульптури [11, 18].

У підсумку така методологія і здійсненні на її основі практичні заходи мали забезпечити духовне відродження нації, створення потужної інтелектуальної основи українського державотворення.

Висновки з проведеного дослідження. У цілому необхідно констатувати, що наведені теоретико-методологічні погляди відомих західних і українських мислителів на взаємозв'язок держави і людини, визначення ролі держави у ствердженні людських соціальних і духовних цінностей не втратили своєї злободенності, вони лежали в основі розуміння завдань розвитку українського державотворення у напрямку демократії та людиноцентризму, визначали принципову основу гуманітарної політики в добу національної революції 1917–1920 рр. Саме ця доба ознаменувалася кардинальною перебудовою суспільно-політичного і культурного життя України на національних державно-управлінських засадах, що стало можливим після падіння російського самодержавства. Гуманітарна сфера не лише була втягнута в орбіту цих перетворень, а й більше того – саме тут формувалася духовна основа процесу національного самовизначення, потужна рушійна сила всього комплексу суспільних трансформацій. Однак розгортання гуманітарних процесів в Україні доби національно-визвольної боротьби відбувалося за складних умов, в час потрясінь і змін суспільного ладу, запеклої боротьби з антидержавницькими зовнішніми і внутрішніми силами, що не могло не позначитися на розвитку національної освіти, науки, культури, всієї гуманітарної сфери в цілому.

Література

1. Вітгенштейн Л. Й. Філософські дослідження Читанка з історії філософії : у 6 книгах. Київ : Довіра, 1993. 311 с.

2. Воронкова В. Г. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть). Запоріжжя, 1999. 241 с.
3. Надольний І. Ф. Філософія : навч. посіб. Київ : Вікар, 1991. 579 с.
4. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : дис. ... д. н. з держ. упр. : 25.00.01: Львів, 2010. 417 с.
5. Феєрбах Л. А. Основи філософії майбутнього. Київ.: НИКА-ЦЕНТР, 1998. 271 с.
6. Штирнер М. Єдиний та його власність. Харків: Основа, 1994. 560 с.
7. Бубер М. Проблема людини. Київ : НИКА-ЦЕНТР, 1998. 96 с.
8. Ситнік П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : монографія. Київ : НІСД, 2004. – 226 с.
9. Ситник П. К. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства : монографія. Київ: НІСД, 1996. 244 с.
10. Глотов Б. Б. Культурно-цивілізаційна ідентифікація українського народу : монографія. Дніпропетровськ, 2002. 216 с.
11. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.) : монографія. Київ, 2014. 378 с.
12. Купрійчук В. М. Гуманітарний розвиток Української Держави в добу П. Скоропадського. Київ: Вісн. НАДУ. Вип. 4, 2011. 247 с.
13. Купрійчук В. М. Культурний розвиток українського суспільства в 1917-1920 рр. Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самовряд. Київ : НАДУ, 2011. № 3. 316 с.
14. Купрійчук В. М. Політика культурного розвитку в історії українського державотворення (1917-1920 рр.). Зб. наук. пр. Вип. 1. Київ : Вид-во НАДУ, 2011. 260 с.
15. Купрійчук В. М. Державне управління гуманітарним розвитком національних меншин в Україні у добу національної революції (1917-1920 рр.). Київ: Вісн. НАДУ, 2012. 239 с.
16. Купрійчук В. М. Законотворча діяльність Центральної Ради у сфері гуманітарної політики (березень 1917 – квітень 1918 року). Державне

управління: теорія та практика: Електрон. фах. вид. Київ : НАДУ, 2012. № 1.
URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/index.htm>

17. Купрійчук В. М. Нормативно-правове регулювання гуманітарної політики в добу Гетьманату (квітень-грудень 1918 р.). Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування. Київ : НАДУ, 2012. № 5. 284 с.

18. Купрійчук В. М. Правове забезпечення розвитку гуманітарної політики в добу Директорії УНР (грудень 1918-1920 рр.). Державне управління: теорія та практика: електрон. фах. вид. Київ : НАДУ, 2012. № 2.
URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12KVM>

19. Купрійчук В. М. Внесок вітчизняних та зарубіжних дослідників у з'ясування проблем державної гуманітарної політики українських урядів 1917-1920 рр. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 4 (56). 228 с.

References

1. Vithenshtejn, L. (1993), *Filosofs'ki doslidzhennia. Chytanka z istorii filosofii* : u 6 kn. [Philosophical studies. Reader from the history of philosophy: in 6 books], Dovira, Kyiv, Ukraine.

2. Voronkova, V.H. (1999), *Metafizychni vymiry liuds'koho buttia (problemy liudyny na zlami tysiacholit')* [Metaphysical dimensions of human existence (problems of man at the turn of the millennium)], Zaporizhzhia, Ukraine.

3. Nadol'nyj, I.F. (1991), *Filosofia* [Philosophy], Vikar, Kyiv, Ukraine.

4. Petrovs'kyj, P.M. (2010), “Humanitarian paradigm in the state administration system”, Doctor Thesis, Public Administration, Kyiv, Ukraine.

5. Feierbakh, L. (1998), *Osnovy filosofii majbutn'oho* [Basics of the philosophy of the future], NYKA-TsENTR, Kyiv, Ukraine.

6. Shtyrner, M. (1994), *Yedynyj ta joho vlasnist'* [The only one and its property], Osнова, Kharkiv, Ukraine.

7. Buber, M. (1998), Problema liudyny [Human problem], NYKA-TsENTR, Kyiv, Ukraine.

8. Sytnik, P. and Derbak, A. (2004), Problemy formuvannia natsional'noi samosvidomosti v Ukraini [Problems of formation of national self-awareness in Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.

9. Sytnyk, P.K. (1996), Humanistychni zasady konsolidatsii ukrains'koho suspil'stva [Humanistic principles of consolidation of Ukrainian society], NISD, Kyiv, Ukraine.

10. Hlotov, B.B. (2002), Kul'turno-tsyvilizatsijna identyfikatsiia ukrains'koho narodu [Cultural and civilizational identification of the Ukrainian people], Dnipropetr. rehion. in-t derzh. upr. UADU pry Prezydentovi Ukrainy, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

11. Kuprijchuk, V.M. (2014), Humanitarna polityka ukrains'kykh uriadiv u dobu natsional'noi revoliutsii (1917-1920 rr.) [Humanitarian policy of Ukrainian governments during the period of the national revolution (1917-1920)], Vyd-vo Yevrop. un-tu, Ukraine, Kyiv, Ukraine.

12. Kuprijchuk, V. (2011), "Humanitarian development of the Ukrainian State in the era of P. Skoropadskyi", Visn. NADU, vol. 4.

13. Kuprijchuk, V. (2011), "Cultural development of Ukrainian society in 1917-1920", Analityka i vlada, vol. 3.

14. Kuprijchuk, V. (2011), Polityka kul'turnoho rozvytku v istorii ukrains'koho derzhavotvorennia (1917-1920 rr.) [The policy of cultural development in the history of Ukrainian statehood (1917-1920)], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.

15. Kuprijchuk, V. (2012), "State management of humanitarian development of national minorities in Ukraine during the national revolution (1917-1920)", Visn. NADU, vol. 3.

16. Kuprijchuk, V. (2012), "Legislative activity of the Central Rada in the field of humanitarian policy (March 1917 - April 1918)", Derzhavne upravlinnia:

teoriia ta praktyka, vol. 1, available at:
<http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/index.htm> (Accessed 25 June 2024).

17. Kuprijchuk, V.M. (2012), “Normative and legal regulation of humanitarian policy during the Hetmanate period (April-December 1918)”, *Analityka i vlada*, vol. 5.

18. Kuprijchuk, V. (2012), “Legal support for the development of humanitarian policy in the days of the Directory of the Ukrainian People's Republic (December 1918-1920)”, *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 2, available at: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12KVM> (Accessed 25 June 2024).

19. Kuprijchuk, V.M. (2013), “The contribution of domestic and foreign researchers to the clarification of the problems of the state humanitarian policy of the Ukrainian governments in 1917-1920”, *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 4 (56).

Стаття надійшла до редакції 11.07.2024 р.